

Lászlóban élt a lelkiismereti, túlfinomult érzékenység. A legenda erre a lelki tulajdonságára is kitér: „Ítéletében igazságos, a dorgálásban felséges volt, az ítéletek megvizsgálásában annyira félt itélni, mint megítéltetni, s úgy hitte, hogy rettenetesebb ítélet vár őrá, mint azokra, akiket ő ítélt. Miért is az igazság szigorúságát az irgalom szelídségével mérsékelvén, úgy viselte magát alattvalóival szemben, hogy azok inkább szerették, mintsem félték tőle.” Ez valóban ritka királyi erény. S ez nem legendabeli frázis, mert a legenda szövegét maga László támasztja alá egyetlen fennmaradt levelének egy mondattöredékével 1091-ben: „...bűnös vagyok, mert a földi méltóság teendőit nem lehet előmozdítani súlyos vétkek nélkül...”

Miben volt az ő varázsereje? Prohászka Ottokár fogalmazta meg legkifejezőbbben: „A magyar eszmény Lászlóban lett kereszténnyé és szentté... A kereszténység ezentúl már nemzeti léletté, a keresztény király a nemzet hőségé lett.”

Várad fénykorát a Hunyadiak idején élte. A mohácsi csata után a város János király kezébe került: itt tartotta udvarát, ide gyűltek össze a nemzeti királyság hívei. Várad ebben az időben Erdély központja volt. 1660-ban azonban a török elfoglalta, a város és a vár romhalmazzá lett. Ekkor pusztultak el a Kolozsvári testvérek bronzszobrai is. A védőkből csak 300-an maradtak életben. Az innen menekült főiskola megmaradt hallgatói és tanárai alapították Debrecenben a kollégiumot. A török megszállás alól egyévi körülfűrés után 1692. jún. 6-án, császári katonaság – élén Heisler tábornok – szabadította fel Váradot. (Ennek ünneplik most három évszázados jubileumát.) Miként a város Vitéz János püspöksége alatt – aki 1445–1465 között töltötte be itt e papi főméltóságot – a magyarországi humanizmus jelentős központja volt, akként napjainkban a katolikus és református püspök, Tempfli József és Tökés László a helybeli magyarság szellemi vezetői. Várad idei hármastól a magyarságtudatunkat örzi.

Dr. Domonkos János

Szent László alakja a gyimesiek mondáiban

Gyimes messze esik azoktól a helyektől, ahol valamikor a magyarok szent királya, László harcolt, épített vagy egyáltalában megfordult. De a szelleme, a neve évszázadok óta jelen van a mi vidékünkön is. Jelen van Szépvíz elnevezésének legendájában, a szépvízi búcsún, a Gyimestől elválasztó Széphavas tetején kápolna nyomai őrzik Szent László emlékét, a kápolna melletti kúpú kút nagy lapos kővén az itt élők szerint ma is látszik Szent László lovának a nyoma.

A történelemből tudjuk, hogy kb. 1040 és 1095 között élt, 1077-től 1095-ig uralkodott. A hagyományok szerint sok látomása volt, nagyváradi sírjához számos csodát fűzött a néphit.

A katolikus egyház 1192-ben szentté avatta László királyt.

A következőkben közreadok néhány mondát 1992-es gyűjtéséből, majd néhányat a korán elhalt Salamon Anikó 1970-es gyűjtéséből.¹

Ezek a szövegek tartalmaznak olyan elemeket, amelyek a magyar területen, főleg Erdélyben is megtalálhatók (csodatevések, vízfakasztás, szakadék menti meg az ellenségtől stb.), de helyi nevekhez kapcsolódnak, pl. Csíkszépvíz, Szellő, Pogányhavas, Széphavas, Balla stb. Találkoztunk olyan motívummal, ami más témájú helyi mondában is jelen van: „amikor a kő lágy volt”.

Szent Lászlót a mondák felruházzák csodás, mesebeli, természetfölötti tulajdonságokkal, de mindig jelen vannak az emberi jellemvonásai is. A legendák szerint Szent László hús-vér ember, akinek hűséges felesége, fiai vannak, akit a szomszédok „ügyes embernek” tartanak, aki csak úgy „béles” a földszintes háza ablakán, ahol vacsorázik a családja, akik éppen az itt jellegzetes levesbe aprított kenyéret esznek.

Az már természetes, hogy a szövegeket izes, helyi nyelvezeten, tájszavakkal mondják el. Például *bitkó* (kerek hegycsúcs), *bocsú* (búcsú), *csutak* (kivágott fa tuskója), *kivette* (kidobta), *küpu* (kivájt odú, fatuskó), *megszorították* (körülfogták), *tányér* (tányér).

¹ *Salamon Anikó*: Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák. Helikon. Bp. 1987.

„Itt künn a hegyen, ne innet es láccik Széphavas tetejin Szent Lászlókor bócsú van. Rég-rég mikor még nem vót országút Gyimes és Csík között, akkor amikor a gyimesiek a pünkösdi bócsúra a keresztekkel itt jöttek ki, nem a mostani úton. A csíkiak szembejöttek szintén keresztekkel, s itt találkoztak. Még jól emlékszem 22-ben (1922) jó két méter magas vót a kápóna vaj templom romja, met itt a hegyen egy kápóna vót Szent László tiszteletére. Régebb es s most megint itt minden esztendőben bócsú van. Jönnek a csíkiak, a gyimesvölgyiek, s itt találkoznak. Met tuggya a gyimesiek nagy része Csíkból húzódot ide a vógybe. Na s ahogy mondtam, ott a templom mellett van egy küpüs kút, egy csutakba ásták s ott van egy nagy lapos kő, s abba látszik Szent László lovának a lábnyoma. Ő rég-rég itt járt, kiverte a pogányokat. Egy havast úgy es hívnak, hogy Pogányhavas, ahol a kút van úgy hívják, hogy Rompác észka. Én es sokszor láttam a nyomot. Úgy tudom, hogy amikor a templom a hegytetjén, ott a bitkón, tönkrement, a harangját a vacsárcii iskolába vitték s az oltárt a szépvízi örménytemploma, a keresztet pedig, amit úgy faragtak vót kőből, beépítették egy ház alá.” (Tankó József, Jáni; 76 éves)

„Ciherek pataka fejét künn a tetőn úgy hívják, hogy Pogányhavas és úgy látszik ott garázdálkodtak, laktak a pogányok. Szent László zaklatta a pogányokat vaj harminc esztendőn keresztül. Szépvíz es tőle kapta a nevit, met egyszer fáradtan ment hazafelé s a lovának azt mondta ott Szépvíz mellett: »ígyál, ebből a szép vízből«. Így maradt a neve Szépvíz. Szent László, az ők bócsús védőszentjük, ott minden esztendőben bócsú van.

Még gyermekkoromban hallottam, hogy mesélték Szent Lászlóról, hogy 30 esztendőn keresztül zaklatta a pogányokat. Annyi ideig vót távol a családjától. Amikor elment, a felesége állapotos maradt. Az Isten kitüntette Lászlót, vótak látomásai, szent vót. Mikor visszajött Húshagyó vasárnap este békukucskált az ablakon, hát a felesége vacsorázik két emberrel.

– Mit szólsz lovam, bélőjek-e?

– Ne lőj – mondta a ló. Hagyd az esti haragodat reggelre.

Nem lőtt bé. A szomszédba tutta meg, hogy azok az ő fiai. Reggel bémutatkozott, nagy vót az öröm, összeölelkeztek, s László azt mondta: Istenem bárcsak két napot éljek, csak jó hogy ezt megértem. Annyit es élt, de boldogan halt meg.” (Ambrus Fülöp, Hosszú; 84 éves)

Ez a változat a Salamon Anikó gyűjteményében már-már novellává érlelődik: „Szent László királyról csak azt tudom, hogy mikor a pogányokat elűzte, akkor a 30 éves háborúba ment el. Akkor elment a háborúba, de először a pogányokat mikor elűzte, akkor a felesége állapotba maradt s ő nem tudott róla, s elment. De előbb a jegygyűrűjét kétfelére törte, a feleségének hagyta felit, s ő elvitte a másik felit. Az ő jegykendőjét elhasította, felit hagyta a feleségének, s ő elvitte a másik felit. Hát má aszonták, hogy Szent László király elmúlt, elveszett met semmi hírt nem tudtak róla. A feleségének született két ikre, szóval két fiúgyermeke, azokat ő felnövelte, s küskoláztatta. Azok kitanultak papnak mind a kettő, s akkor akkori üdőben úgy vót, hogy nem vót húshagyó kedd csak húshagyó vasárnap. Akkor Szent László király az Anyaszentegyházat megkérte, amikor oda vót 30 esztendeig, hogy tegyék húshagyót keddre, hogy ő érjen haza a feleségihez. Hát amikor jött a lovával, a lova olyan fél tálots vót, s az ablakon bénezett, s a felesége két úr közt az asztal mellett vacsorázott. Akkor ő béakart lőni az ablakon, hogy lője meg őket. A lovatól azt kérdezte, hogy bélőhet-e, azokat meglője-e, akkor a lova lábával megkapálta a földet, hogy ne! A fejit megrázta, hogy: ne! Ő akkor bément a szomszédba. Erőst szakállas volt, persze mióta nem tudott tisztálkodni. Bément, s kérdi:

– Itt ebben a szomszédba ki lakott valamikor?

Azok azt mondták:

– Ott egy ügyes ember, Szent László királynak hívták, de ő má rég elhalt, 30 éve, hogy elment a háborúba. Ő má rég, hogy nincsen.

– S hát ki van ott? S aszonta:

– A felesége, s a feleségének két gyermeke van. S mind a kettőt papnak taníttatta, most azokkal vacsorázik.

Amikor visszament békérezett a házvezetőnőtől, s azt kérdezte, hogy: ki lakik itt? S mondta:

– Itt Szent László király lakott, de ő már rég elveszett, hanem a felesége van, azok esznek, vacsoráznak a szobába.

Hát valamilyen olyan étel vót hogy kenyeret aprítottak a tángyérba, úgy tették reá a levest. Azt kérdezte a házvezetőnőtől, hogy ő segíthet-e egy kicsit, s azt mondt a házvezetőnő – így szembenézett vele, ügyes embernek látta – ő nem bánja ha segít es. Akkor elvette a tángyért,

s ő es a kenyeret aprította belé, s bévitte a házvezetőné, s letette a tányért az asszony elejibe. Mikor kifogyott belőle, akkor a félgűrű megmaradt a tángyér fenekibe, met belélopta vót Szent László.

– Ki van itt?

– Itt egy ügyes ember.

– Küldje bé – aszongya – hogy lássuk milyen? Ki az az ügyes ember?

Akkor béküldte, s nem mondta meg Szent László király az ő nevit, hanem azt kérdezte az asszony, hogy:

– Maga mit keres itt, s mit kaptam én a téngyér fenekin. Milyen félgűrűt?

S akkor azt mondta Szent László király:

– Vedd csak elő magad a társát!

Akkor elévette az asszony a társát s esszepásztították.

– Na most látod-e hogy ki az?

– S akkor elévette Szent László király a fél zsebkendőt es, s aszonta vedd elé a társát. S az azon elévette a társát, s így üsmerkedtek meg, hogy csakugyan 30 éve, hogy nem találkoztak, s most egyik a másikat megkapták. S akkor az asszon bévallotta, hogy ő ugyanes állapotos maradott, s ezt a két fiát azután növelte, s mindkettőt papnak tanítottatta. S így Szent László, ki hálát adott a Mindenható Istennek, hogy bé nem lótt az ablakon, hogy a két pap fia megmaradott. Azóta van húshagyó kedd, addig csak húshagyó vasárnap vót.”

Íme két más helyi monda, amelyeket Salamon Anikó gyűjtött, de az öregebb adatközlők ma is mindnyájan ismerik azokat valamilyen formában:

„Szent László innet származott, Erdélyből fel Magyarországra. Szent Lászlót egy kösziklának szorították meg, s egy kövel verték úgy meg hogy. Nem tudták másképp levenni. Akkor Vásárhelyen túl egy kösziklának nekiszorították, s addig lötték vót, hogy a nyilak egy kösziklába beléfúrtak, de Szent Lászlót nem tudták megfogni. S akkor a csapatja előjött, Szent Lászlónak a csapatja. Összegyűltek, eztán onné a kösziklából vették vót ki Szent Lászlót. Aztán úgy ment fel Szent László Magyarországra. Ott van egy olyan hely, hogy Szent László forrása. Ő eresztette meg a forrást. A csapatja hullott el víz nélkül, s akkor Szent László imádkozott, s víz ütte fel magát. S aztán úgy maradt ő szent.”

„Szent Lászlónak olyan lova vót, hogy tátos vót. Olyan vót, hogy egyik hegyről ő megszökte magát és zsupp a másikra. Szent Lászlót aztán innet felhajtották egészen Vásárhelyig.

Vásárhelyt, ha jártak, Szent László hasadékját látták-e? (Ez a Tordai-hasadék!) Meg van a süllyedés. Úgy lett, hogy ott megszorították vót Szent Lászlót a pogányok, eppe érték utol, akkor megszöktette a lovát, majdnem repült, s utána a föld meghasadt, s beléestek a pogányok, s azt a mai napig úgy hívják, hogy Szent László suvadása.”

Ha megfigyeltük, a nyomok erősen kapcsolódnak a vélt valóságához. A gyimesiek mintha még ma is látnák ezeket a nyomokat, persze itt már csak lelki nyomokról van szó. A gyimesi csángók lelkében maradtak, mint igaz gyöngyszemek, évszázadokon át. Jó az, hogy vezérek jönnek-mennek, de a nép marad. S mindig tudja, ki az ő hőse, s tudni fogja: mit érdemes megőrizni, élesztgetni.

Tankó Gyula

Szent László pénze

Az Aranyos és a Kis-Szamos vízválasztóján, akárcsak Erdély-szerzte, a kerek idomú, a lapos csigakövéleteket a nép kőpénznek vagy Szent László király pénzének nevezi, s kialakulását a szent életű királynak a kunok ellen vívott győzelmes csatáihoz (1091) kapcsolja. A következőkben ennek két mondabeli változatát ismertetem.

A szent király az őt üldöző kunok közé aranypénzt szórt. Amikor ezek összeszedésére a kunok leugráltak lovaikról, az aranyok mind kővé változtak át. Az ezen dühbe jött kunok fogvicsorgatva vették újból üzőbe a kezeikből már kétszer is kisiklott királyt, amikor a hegy élén feltűnt a magyar seregnek a király segítségére sietők zöme. A király a magyar sereg élére állt, mire a kunok csakhamar visszafordultak, üldözöttekké váltak, s a csatában mind elestek.